

JAN JEŻ

(UNIWERSYTET KARDYNAŁA STEFANA WYSZYŃSKIEGO)

Z NIEPRZYJACIELA W WIERNEGO SOJUSZNIKA, CZYLI RELACJE SIEMOWITA IV Z JADWIGĄ ANDEGAWENSKĄ I WŁADYSŁAWEM JAGIEŁŁĄ

Streszczenie. Po śmierci Ludwika Węgierskiego w 1382 r. nastąpił okres ponad dwuletniego bezkrólestwa w Królestwie Polskim. Jednym z najpoważniejszych kandydatów do polskiej korony był Siemowit IV, książę rawski i płocki. Na ogólnopolskim zjeździe w Siemradzu 28 marca 1383 r. został on nawet obwołany królem, ale do koronacji ostatecznie nie doszło. W późniejszym czasie książę podejmował jeszcze starania o władzę w Polsce, lecz nie udało mu się osiągnąć wymarzonego celu – rządów w kraju, które objęła Jadwiga Andegaweńska, a następnie Władysław Jagiełło. Siemowit IV stał się ich lennikiem, chociaż równocześnie prowadził własną politykę, wchodząc w częste kontakty z władzami zakonu krzyżackiego. Starając się zachować niezależność swojego władztwa książę musiał lawirować pomiędzy potężnymi sąsiadami, nieuchronnie dążącymi do zbrojnej konfrontacji.

Słowa kluczowe: Siemowit IV, Księstwo Mazowieckie, Władysław Jagiełło, Jadwiga Andegaweńska, bezkrólestwie 1382–1384, zakon krzyżacki.

W XIV stuleciu pozycja Piastów Mazowieckich zaczęła wyraźnie słabnąć na arenie międzynarodowej i choć nadal odgrywali oni rolę ważnego gracza politycznego, z którym musiały się liczyć sąsiednie państwa, to wraz ze wzrostem znaczenia państwa zakonu krzyżackiego, wobec zjednoczenia Królestwa Polskiego oraz w obliczu rosnącej potęgi litewskiej władztwo mazowieckie stanowiło zdecydowanie słabszą stronę. Mimo to po śmierci Ludwika Węgierskiego Siemowit IV, książę na Rawie i Płocku, stanął do walki o koronę polską, rywalizując o nią z Jadwigą,

a później planując poślubić ją, by wraz z nią objąć rządy w Polsce. W tych dążeniach do tronu krakowskiego Siemowita wspierał również zakon krzyżacki, zwłaszcza wobec koncepcji ślubu Jadwigi i wielkiego księcia litewskiego Jagiełły, który był potencjalnie o wiele groźniejszy z punktu widzenia racji stanu państwa zakonnego. Mimo to z czasem Siemowit nie tylko zaakceptował władzę Władysława II w Polsce, ale pozostawał jego wiernym stronnikiem, między innymi wspierając go zbrojnie podczas bitwy na polach grunwaldzkich.

Niniejszy referat ma za zadanie omówić proces przemiany Siemowita IV z przeciwnika i rywala Jadwigi Andegaweńskiej, a później także Władysława Jagiełły w wiernego sojusznika i lennika króla polskiego. Autor podejmie także refleksję nad charakterem politycznego aspektu małżeństwa Siemowita IV z Aleksandrą Olgierdówną, siostrą Jagiełły, oraz nadania ziemi bełskiej rozważając, czy stanowiły one zachętę do zrzeczenia się starań o koronę polską, czy też nagrodę za taką decyzję. Podstawę źródłową do powstania stanowią: dzieło pióra Jana Długosza *Roczniki albo kroniki sławnego Królestwa Polskiego. Księga X*¹ oraz *Kronika* autorstwa Jana z Czarnkowa².

Siemowit IV, urodzony około 1352 r., był synem Siemowita III, księcia Mazowsza. W 1373 r., w wyniku podziału przez ojca dzielnicy, otrzymał we władanie ziemię czerską, rawską i liwską – był to obszar mniejszy od tego, który przydzielono jego starszemu bratu, Januszowi, za to lepiej zagospodarowany. Od tego momentu rozpoczyna się też okres jego rządów, choć pełną samodzielność zyskał dopiero 16 czerwca 1381 r. w momencie śmierci ojca. W tym samym czasie, 10 września 1382 r., niespodziewanie zmarł również król polski Ludwik Węgierski, a w Królestwie rozpoczęła się zażarta walka o tron³.

Pomimo faktu obowiązywania zawartych wcześniej umów regulujących kwestię następstwa tronu w Polsce, nie było to ostatecznie zdecydowane

¹ J. Długosz, *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego. Księga Dziesiąta. 1370–1405*, tłum. J. Mrukówna, Warszawa 1981; J. Długossi, *Annales seu Croniace incliti Regni Poloniae. Liber Decimus. 1370–1405*, textum recensuit et moderavit D. Turkowska, Varsaviae 1985.

² Jan z Czarnkowa, *Kronika*, tłum. J. Żerbiłło, Kraków 2012; *Joannis de Czarnkow Chronicon Polonorum*, opr. J. Szlachtowski, Lwów 1872.

³ J. Długosz, *op. cit.*, s. 102–104, 136; Jan z Czarnkowa, *op. cit.*, s. 83–85, 110–112; J. Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich. Studia nad dziejami politycznymi Mazowsza, intytucją i genealogią książąt*, Kraków 2016, s. 92–93, 99; J. Nikodem, *Jadwiga król Polski*, Wrocław 2009, s. 83–84; A. Supruniuk, *Siemowit IV*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* [dalej: PSB], t. 37, Warszawa–Kraków 1996–1997, s. 76; M. Wilamowski, *Siemowit IV*, [w:] *Piastowie*, red. S. Szczur, K. Ożóg, Kraków 1999, s. 298–299; A. Świeżawski, *Rawskie Księstwo Piastów Mazowieckich 1313–1462. Dzieje polityczne*, Łódź 1975, s. 58; A. Świeżawski, *Zakres władzy książąt wydzielonych i wdów książęcych na Mazowszu*, [w:] *Mazowsze i Ruś Czerwona w średnio-wieczu. Wybór prac*, red. M. Cetwiński, Częstochowa 1997, s. 157.

i chociaż powszechnie uznawano, że władzę po zmarłym władcy obejmie któraś z jego córek – Maria albo Jadwiga, to otwartą pozostawała sprawa szczegółowych warunków w jakich miało to nastąpić. Według wcześniejszych ustaleń na tronie krakowskim miała zasiąść Maria w towarzystwie poślubionego jej (wówczas jeszcze narzeczonego) Zygmunta Luksemburczyka, który po śmierci Ludwika wkroczył do Królestwa Polskiego, zachowując się jak udzielny władca. Szybko jednak jego pozycja została podważona, gdyż bez konsultacji z nim koronowano Marię na królową Węgier, co wkrótce miało doprowadzić do upadku kandydatury Zygmunta⁴. Królem Polski miała zostać w takich warunkach Jadwiga, ale polscy rycerze nie akceptowali jej narzeczonego, Wilhelma Habsburga i nie zgadzali się na to, by został ich królem. W powstałej wówczas sytuacji politycznej wykształciły się trzy stronnictwa. Pierwsze z nich stanowili zdeklarowani zwolennicy Zygmunta, nieliczni ale wpływowi, wśród nich zaś należy wymienić starostę wielkopolskiego Domarata z Pierzchna oraz arcybiskupa gnieźnieńskiego Bodzętę. Drugą grupę tworzyli zwolennicy kandydatury Siemowita IV – byli to przeważnie możni z Wielkopolski i Kujaw; stronnictwo to uformowało się zapewne już wcześniej, jeszcze za panowania Ludwika⁵. Wreszcie panowie małopolscy razem z tzw. stronnictwem ziemian (niektórych możnowładców wielkopolskich) stali na straży zawartych wcześniej umów z dworem węgierskim; z czasem rozpoczęli oni sekretne pertraktacje z wielkim księciem litewskim Jagiełłą, choć nastąpiło to dopiero w nieco późniejszym okresie, a nie bezpośrednio po śmierci Ludwika Węgierskiego⁶.

⁴ Rzeczywisty i ostateczny upadek tej kandydatury należy datować na zjazd w Wiślicy, który został zwołany na dzień 6 grudnia 1382 r. J. Nikodem, *op. cit.*, s. 97–99.

⁵ Jak wykazuje Aleksander Świeżawski, Siemowit IV już wcześniej, jeszcze przed śmiercią króla Ludwika, myślał o koronie polskiej, o czym świadczyć może to, że po śmierci arcybiskupa Jana Suchywilka zadbał o to, by nowym pasterzem archidiecezji został Dobrogost, przychylny księciu mazowieckiemu. Duchowny ten miał nawet obiecać Siemowitowi, że po śmierci Ludwika Andegaweńskiego koronuje go na nowego monarchę w Polsce. Ostatecznie władca węgierski nie dopuścił do tego i uzyskał u papieża unieważnienie wyboru Dobrogosta na rzecz przychylnego sobie Bodzęty, vide A. Świeżawski, *Rawskie Księstwo Piastów Mazowieckich...*, s. 66–68.

⁶ J. Długosz, *op. cit.*, s. 138–139; Jan z Czarnkowa, *op. cit.*, s. 52–53, 113–114; J. Grabowski, *op. cit.*, s. 99; W. Graczyk, *The Political Activity of Mazovian Dukes between the 13th and 15th Century*, „The Person and the Challenges” 2015, vol. 5, no. 1, s. 219–230, <http://dx.doi.org/10.15633/pch.936>, dostęp: 6.01.2018, s. 6–7; R. Jaworski, *Mazowieccy konkurenci Jagiellonów*, „Mówią Wieki” 2010, nr 1/10, s. 11; J. Krzyżaniakowa, J. Ochmański, *Władysław II Jagiełło*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 2006, s. 106–107; J. Nikodem, *op. cit.*, s. 83–88; J. Sperka, *Władysław książę opolski, wieluński, kujawski, dobrzyński, Pan Rusi, Palatyn Węgier i Namiestnik Polski (1326/1330 – 8 lub 18 maja 1401)*, Kraków 2016, s. 120, 121; A. Supruniuk, *op. cit.*, s. 76–77. A. Świeżawski, *Rawskie Księstwo Piastów Mazowieckich*, s. 66–68; M. Wilamowski, *op. cit.*, s. 299 – W tym czasie na Węgrzech próbowano kontynuować

Wobec wycofania poparcia dworu Elżbiety Bośniaczki dla Zygmunta i praktycznego upadku jego kandydatury uaktywnili się stronnicy Siemowita mazowieckiego. Już w styczniu 1383 r., wsparty finansowo przez Krzyżaków, obległ Kalisz, włączając się w trwającą tam wojnę domową między stronnictwem Domarata a większością wielkopolskiej szlachty. Jeszcze w tym roku hufce mazowieckie razem ze stronnikami księcia czerskiego opanowały Kujawy brzeskie. Sytuacja Siemowita IV była bardzo korzystna, bowiem w tym czasie doszło do zbliżenia obydwu stron konfliktu wielkopolskiego, księciu sprzyjali także niektórzy Małopolanie. Wykorzystano zaogniającą się sytuację w celu wywarcia presji na królową Elżbietę, która zgodziła się na przysłanie swojej córki Jadwigi do Polski na koronację, ale z zastrzeżeniem, że później powróci ona na okres trzech lat na Węgry. W odpowiedzi na to polscy panowie, jak zapisał Długosz:

odłożyli te propozycje posłów do namysłu, gdyż nie było wśród nich zgody, postanowiono wyznaczyć drugi zjazd w tym samym mieście Sieradzu na dwudziesty ósmy marca, a tymczasem posłów królowej Elżbiety zatrzymać, by czekali na odpowiedź⁷.

Wówczas wśród stronników Siemowita powstała koncepcja poślubienia go z Jadwigą – nie naruszano by przez to praw dynastii andegaweńskiej do tronu polskiego, a zarazem zapewniono by księciu koronę królewską. W tym czasie również arcybiskup gnieźnieński Bodzęta dołączył do grona zwolenników księcia czerskiego⁸.

28 marca 1383 r. odbył się ogólnopolski zjazd szlachty w Sieradzu, na którym miano udzielić odpowiedzi królowej Elżbiecie w sprawie koronacji jej córki i powrotu na terytorium Węgier. Jan z Czarnekowa zanotował, że:

na tym zjeździe wielu panów Królestwa spodziewało się, że Siemowit, książę mazowiecki, będzie wspólnie na króla polskiego – jak tego sobie życzyli – wybrany⁹.

politykę dynastyczną Polski i Węgier, tak by Maria, koronowana na królową węgierską, obejmowała swoją władzą także polskie *dominium*. Przy tych planach nie uwzględniono determinacji Polaków i koncepcja ta szybko upadła, vide: J. Nikodem, *op. cit.*, s. 85, 88.

⁷ J. Długosz, *op. cit.*, s. 154: *[Pontificibus autem et proceribus Polonie] legacionem huiusmodi in digestionem referentibus, dum sentencie non convenirent, placuit alteram convencionem in eodem Siradiensi opido vicesima octava die mensis Marcii indici et nuncios regine Elizabeth prestolatuos detineri*. J. Długosi, *op. cit.*, s. 116.

⁸ J. Długosz, *op. cit.*, s. 140–141. 142–143. 153–154; Jan z Czarnekowa, *op. cit.*, s. 122–123; J. Grabowski, *op. cit.*, s. 99; J. Nikodem, *op. cit.*, s. 90–91. 99. 101; M. Wilamowski, *op. cit.*, s. 299.

⁹ Jan z Czarnekowa, *op. cit.*, s. 125: „In quo colloquio multi pro ceres regnis perabant tunc Semovithum ducem Mazoviae in regem Poloniae prout affectabant communiter assumendum”. Joannes de Czarnekow, *op. cit.*, s. 135.

Podczas obrad, według kroniki Długosza: *niemal jednogłośnie postanowiono wybrać na króla polskiego księcia mazowieckiego Siemowita i wydać za niego za mąż królową Jadwigę*¹⁰.

To arcybiskup Bodzęta miał poddać ten pomysł pod rozagę zgromadzonych tam rycerzy, którzy podjęli go z wielkim entuzjazmem¹¹. Oficjalnemu proklamowaniu Siemowita królem polskim zapobiegł kasztelan wojnicki Jan z Tęczyna, przedstawiciela krakowskiego stronnictwa. Zdołał on przekonać zebranych, by poczekać do spodziewanego przyjazdu Jadwigi do Polski. Powstała wówczas sytuacja, niebezpieczna dla planów Elżbiety, została zręcznie wykorzystana przez panów małopolskich, którzy zaczęli mocniej naciskać na przyjazd Jadwigi do Polski. W opracowaniach spotkać się można nawet z opinią, że przebieg zjazdu w Sieradzu został przez nich specjalnie w tym celu wyreżyserowany¹².

Widząc, że sytuacja rozwija się w niekorzystny dla niej sposób, królowa Elżbieta wyraziła zgodę na przyjazd córki do Polski i jej koronację. W otoczeniu Siemowita powstał wówczas plan, by książę siłą uprowadził królową i poślubił ją, a następnie koronował się razem z nią na króla Polski. Ów projekt zyskał akceptację licznych Wielkopolan i samego Bodzęty, w którego orszaku Siemowit podążył *incognito* na spotkanie przybywającej Jadwigi, mającej zostać koronowaną przez arcybiskupa. Orszakowi towarzyszyło także 500 rycerzy mazowieckich, mających wesprzeć swojego władcę. Uprowadzenie Jadwigi, jej ślub z Siemowitem i ich wspólna koronacja miały się odbyć od razu po jej przybyciu do Krakowa. Zamiary księcia szybko przestały być tajemnicą w związku z czym cały plan skończył się niepowodzeniem, gdyż arcybiskupa i towarzyszącego mu Siemowita nie wpuszczono do Krakowa, a przybycie Jadwigi do Polski odłożono w czasie¹³.

Siemowit dalej wytrwale zabiegał o uzyskanie polskiej korony. Oblęł Kalisz, zaatakował i opanował Kujawy, uderzył na Wielkopolskę. Zapewne jednak, jak sugeruje M. Wilamowski, nie były to sukcesy całkowicie zadowalające, skoro doszło do zawieszenia broni, które miało obowiązywać do

¹⁰ J. Długosz, *op. cit.*, s. 155: *fere universorum sentenciis Semovitum Maszowie ducem in Polonia regem assumi, eique regiam virginem Hedwigim placuit desponari*; J. Długosi, *op. cit.*, s. 117.

¹¹ Jan z Czarnekowa, *op. cit.*, s. 125.

¹² J. Długosz, *op. cit.*, s. 155–157; Jan z Czarnekowa, *op. cit.*, s. 125–126; R. Jaworski, *op. cit.*, s. 11–12; J. Nikodem, *op. cit.*, s. 104; J. Sperka, *op. cit.*, s. 122; A. Supruniuk, *op. cit.*, s. 77; A. Świeżawski, *Nadanie ziemi bełskiej Siemowitowi IV*, [w:] *Mazowsze i Ruś Czerwona w średniowieczu. Wybór prac*, red. M. Cetwiński, Częstochowa 1997, s. 137; A. Świeżawski, *Rawskie Księstwo Piastów Mazowieckich*, s. 73–74; M. Wilamowski, *op. cit.*, s. 299.

¹³ J. Długosz, *op. cit.*, s. 158–159; Jan z Czarnekowa, *op. cit.*, s. 127–128; J. Nikodem, *op. cit.*, s. 109; M. Wilamowski, *op. cit.*, s. 299–300.

29 września 1383 r.¹⁴ Ten moment należy uznać za przełomowy dla starań księcia czerskiego o tron Polski, bowiem zaprzestanie działań zbrojnych spowodowało rozgoryczenie licznych jego wielkopolskich zwolenników. Nie dość na tym, Małopoleanie wezwali na pomoc posiłki węgierskie, które przyprowadził Zygmunt Luksemburski, a następnie, razem z hufcami panów krakowskich, spustoszył ziemie mazowieckie podległe Siemowitowi. Doprowadziło to do zawarcia kolejnego rozejmu, tym razem do Wielkanocy 1384 r. W tym czasie księcia opuścili również jego najwierniejsi sprzymierzeńcy: jego starszy brat Janusz zaakceptował prawa córek Ludwika do polskiej korony w zamian za stałą pensję, a arcybiskup Bodzęta, przerażony groźbą procesu kanonicznego, jaki wytoczyli mu w Rzymie Andegawenowie, przeszedł na ich stronę. Fiaskiem zakończył się również kolejny wiec do Sieradza, zwołany przez Siemowita, na którym miał on zostać koronowany na króla, bowiem pojawiło się tam tak niewiele osób, że sami organizatorzy stracili wiarę w powodzenie tego przedsięwzięcia. Kronikarz z Czarnkowa zapisał o tym zjeździe między innymi, że choć Siemowit intensywnie zabiegał o jak najliczniejszą obecność na tym wydarzeniu

większa i poważniejsza część mieszkańców królestwa bynajmniej na to uwagi nie zwracała i pogardliwie usunęła się od uczestnictwa w tym zjeździe, za nic nie chcąc mieć tego księcia swym królem¹⁵.

Wobec przedłużającego się okresu bezkrólewia i związanych z tym niepokojów Polacy zwołali w marcu 1384 r. zjazd do Radomska, podczas którego zorganizowali własne władze, powierzając rządy wybranym przez siebie przedstawicielom do czasu przybycia Jadwigi. Równocześnie wyznaczyli nieprzekraczalny termin, w którym młoda królowna miała przybyć do Polski. W ten sposób dano Elżbiecie jednoznaczny sygnał, że Polacy potrafią kierować państwem nawet bez monarchy. Przerażona tym królowa ostatecznie wyraziła zgodę na oddanie swej córki. Jadwiga przybyła do Krakowa 13 października 1384 r., a już w trzy dni odbyła się jej uroczysta koronacja na króla Polski. Podczas ceremonii obecna była również delegacja litewska, co

¹⁴ M. Wilamowski, *op. cit.*, s. 300.

¹⁵ Jan z Czarnkowa, *op. cit.*, s. 130: *Sed major pars et senior regnicolarum, praemissa minime advertentes, conventioni hujusmodi interesse contempserunt, ipsum in regem nullatenus habere volentes* Joannes de Czarnkow, *op. cit.*, s. 140; J. Długosz, *op. cit.*, s. 159–165, 168–170, 173; Jan z Czarnkowa, *op. cit.*, s. 128–131; R. Jaworski, *op. cit.*, s. 12; J. Krzyżaniakowa, J. Ochmański, *op. cit.*, s. 108; J. Nikodem, *op. cit.*, s. 104, 110–111; J. Sperka, *op. cit.*, s. 123; A. Supruniuk, *op. cit.*, s. 77; A. Świeżawski, *Rawskie Księstwo Piastów Mazowieckich*, s. 74–75; M. Wilamowski, *op. cit.*, s. 300; Podczas zjazdu w Sieradzu Bodzęta miał ogłosić Siemowita królem, ale nie zdecydował się na jego koronację. J. Długosz, *op. cit.*, s. 162; Jan z Czarnkowa, *op. cit.*, s. 130.

stanowiło zapewne swoisty „coming out” stronnictwa małopolskiego, które zapewne już od dawna przygotowywało tę kandydaturę¹⁶.

Już w kilka dni po uroczystości koronacji Siemowit IV ponownie spotkał się z panami małopolskimi, doszło wówczas do ostatecznego odrzucenia jego starań o poślubienie Jadwigi. Niedługo po tych wydarzeniach, 23 listopada tego roku zrozpaczony książę pożyczył od Krzyżaków 4600 kop groszy praskich, oddając w zastaw ziemię zawkrzańską. Zgromadziwszy w ten sposób środki potrzebne do prowadzenia działań wojennych, uderzył zbrojnie i zajął Łęczycę, część Wielkopolski i Małopolski. W celu powstrzymania dalszego konfliktu zdecydowano się na zawarcie z nim rozejmu, uznając jednak jego zabory. W tym czasie dojrzewały już jednak pertraktacje między Polską a Litwą i w styczniu 1385 r. do Krakowa przybyło poselstwo z oficjalną prośbą o rękę Jadwigi. Rozmowy o sojuszu polsko-litewskim trwały dalej, ale zostały sfinalizowane dopiero w rok później, w styczniu 1386 r. w Lublinie¹⁷.

Już w momencie koronacji Jadwigi, a zwłaszcza wobec postępujących rozmów polsko-litewskich Siemowit IV musiał mieć świadomość, że przegrał walkę o polską koronę a dalsze narastanie konfliktu jest dla niego niewskazane. Stąd też decyzje o zbrojnym zajęciu wymienionych powyżej terenów jesienią 1384 r. stanowiło zapewne próbę zdobycia wszystkiego co jeszcze możliwe w tak trudnej dla siebie sytuacji¹⁸. Z tego powodu w grudniu 1385 r., jeszcze przed koronacją potężnego Jagiełły, zawarł z Jadwigą ostateczny pokój, zrzekł się pretensji do polskiego tronu i zgodził się na zwrot wszystkich okupowanych przez siebie królewskich ziem za 10 000 kop groszy praskich i obietnicę spłacenia jego długów¹⁹. Oprócz tego zabiegał o dobre relacje z Władysławem Jagiełłą, czego manifestacją był udział księcia czerckiego w uroczystościach chrztu, ślubu i koronacji nowego króla, po których złożył mu hołd lenny²⁰.

¹⁶ J. Długosz, *op. cit.*, s. 181–187; Jan z Czarnkowa, *op. cit.*, s. 143; J. Krzyżaniakowa, J. Ochmański, *op. cit.*, s. 103, 105; J. Nikodem, *op. cit.*, s. 119–120, 177–178; J. Sperka, *op. cit.*, s. 125–128; M. Wilamowski, *op. cit.*, s. 300; J. Nikodem zwraca uwagę na trudności z ustaleniem chronologii i skłania się ku koncepcji O. Haleckiego, że królowa przybyła do Polski już w maju 1384 r., J. Nikodem, *op. cit.*, s. 119–120.

¹⁷ J. Długosz, *op. cit.*, s. 188–192, 201–205; J. Grabowski, *op. cit.*, s. 102; J. Krzyżaniakowa, J. Ochmański, *op. cit.*, s. 103–115; J. Nikodem, *op. cit.*, s. 157–200; A. Supruniuk, *op. cit.*, s. 77.

¹⁸ M. Wilamowski, *op. cit.*, s. 300.

¹⁹ Pieniądze te otrzymał ostatecznie dopiero 26 maja 1398 r. – J. Grabowski, *op. cit.*, s. 99; A. Świeżawski, *Z dziejów Rawy w wiekach średnich*, [w:] *Mazowsze i Ruś Czerwona w średnio-wieczu. Wybór prac*, red. M. Cetwiński, Częstochowa 1997, s. 120–121.

²⁰ J. Grabowski, *op. cit.*, s. 99; W. Graczyk, *op. cit.*, s. 7; R. Jaworski, *op. cit.*, s. 12; M. Wilamowski, *op. cit.*, s. 300–301. W literaturze pojawia się nawet teza, że ojcem chrzestnym Jagiełły był Siemowit IV. J. Nikodem, *op. cit.*, s. 197.

Jeszcze przed chrztem Jagiełły doszło między nim a Siemowitem do zawarcia układu. Według badań J. Grabowskiego pomimo koronacji Jadwigi na króla Polski pozycja księcia płockiego nadal była silna i miał on licznych zwolenników wśród polskiej szlachty. Z tego powodu wielki książę litewski podjął z Siemowitem rozmowy, w wyniku których władca mazowiecki nie tylko ostatecznie zrezygnował ze swoich aspiracji do tronu polskiego, ale podjął się także wspierać kandydaturę Jagiełły w staraniach o rękę (króla) Jadwigi. W zamian za to wielki książę miał przyrzec Siemowitowi nadanie mu bliżej nieokreślonego terytorium znajdującego się na Rusi²¹, a także rękę swojej siostry Aleksandry. Do zawarcia małżeństwa doszło w lutym 1387 r., a do przekazania Siemowitowi księstwa bełskiego – wiosną 1388 lub wcześniej. Księżna Aleksandra otrzymała w wianie ziemie rawską i sochaczewską, przy czym tę ostatnią zamieniono następnie na gostynińską²².

Należy zaznaczyć, że tym czasie pozycja Siemowita IV jako pretendenta do tronu polskiego była już słaba, o czym świadczy fakt, że od końca 1384 r. nie wykazywał on na tej płaszczyźnie większego zaangażowania, a także znikome poparcie udzielone mu podczas zjazdu w Sieradzu w czerwcu 1383 r., o czym powyżej. Podjęte wówczas działania zbrojne stanowiły pewnego rodzaju akt desperacji, próbę zdobycia możliwie największych korzyści przed ostatecznym wypadnięciem z gry o polską koronę. Potencjał polityczny i militarny księstwa płockiego był nieporównywalnie mniejszy od tego, jakie przedstawiali jego oponenci: Jadwiga, dwór węgierski, większość rycerstwa polskiego i Wielkie Księstwo Litewskie. Stąd też uważam, że obietnica nadania ziemskiego (na razie nieskonkretyzowana), a także propozycja małżeństwa z Aleksandrą stanowiły raczej rekompensatę za zrzeczenie się królewskich aspiracji aniżeli próbę wymuszenia na księciu takiej decyzji.

²¹ Aleksander Świeżawski zdecydowanie odrzuca to, że Jagiełło miał wówczas obiecać księciu mazowieckiemu wszystkie ziemie ruskie, jak uważali później synowie Siemowita IV – A. Świeżawski, *Nadanie ziemi bełskiej Siemowitowi IV*, s. 137–138.

²² J. Długosz, *op. cit.*, s. 223–224; J. Grabowski, *op. cit.*, s. 99–100; W. Graczyk, *op. cit.*, s. 7; A. Supruniuk, *op. cit.*, s. 77; A. Świeżawski, „*Districtus Podhoryayensis*” a sprawa rzekomego nadania Podola Siemowitowi w świetle źródeł, [w:] *Mazowsze i Ruś Czerwona w średniowieczu. Wybór prac*, red. M. Cetwiński, Częstochowa 1997, s. 35–36; A. Świeżawski, *Nadanie ziemi bełskiej Siemowitowi IV*, s. 137–154; A. Świeżawski, *Zakres władzy książąt wydzielonych i wdów książęcych na Mazowszu*, s. 164; A. Świeżawski, *Z dziejów Rawy w wiekach średnich*, s. 120–121. O ile do nadania wymienionych wyżej terenów nastąpiło już w 1388 r., to odpowiedni dokument został wystawiony przez królewską kancelarię dopiero w dniu 7 stycznia 1396 r. Aleksander Świeżawski tę zwłokę tłumaczy tym, że księciu Siemowitowi początkowo obiecano nadać ziemię radomską, ale realizacja tej obietnicy doprowadziłaby do naruszenia integralności ziem koronnych. Natomiast ziemia bełska, ostatecznie przekazana Siemowitowi, została zdobyta nie przez wojska litewskie, ale koronne. Zarazem badacz ten zwraca uwagę na fakt, że panowie polscy obawiali się możliwej ekspansji mazowieckiej na ziemie ruskie. A. Świeżawski, „*Districtus Podhoryayensis*”..., s. 35; A. Świeżawski, *Nadanie ziemi bełskiej Siemowitowi IV*, s. 144.

Od zjednoczenia unią personalną Korony i Wielkiego Księstwa zmieniała się sytuacja Mazowsza, które odtąd miało pełnić rolę swoistej strefy buforowej pomiędzy potężnymi antagonistami, zmierzającymi do konfliktu: władztwem Jagiellonów i państwem zakonnym. Zarazem nasiliły się kontakty krzyżacko-mazowieckie, co uwidoczniło się między innymi we wzmożonych relacjach handlowych i próbach infiltracji politycznej ze strony Zakonu, czemu nieraz wychodził naprzeciw sam Siemowit, wiecznie potrzebujący pieniędzy i biorący pod zastaw swoich ziem pożyczki pieniężne. Mimo pewnego uwikłania w sieć zależności książę płocki nigdy nie zapomniał o swoich zobowiązaniach lennych wobec Władysława Jagiełły. Dobre relacje pomiędzy Mazowszem a Zakonem były widoczne już wcześniej, gdy władze zakonne wspierały starania księcia o zdobycie polskiej korony²³.

A jednak, pomimo pewnego prokrzyżackiego flirtu politycznego, Siemowit pozostał wiernym lennikiem króla polskiego, na co wpływ miało bez wątpienia również małżeństwo z królewską siostrą, Aleksandrą. Przykładem tego może być jego udział w wyprawie na Morawy przeciwko margrabiemu Jostowi, sojusznikowi Zygmunta Luksemburskiego, uczestnictwo w polsko-krzyżackich rokowaniach w Raciążku, a wreszcie – wysłanie swoich chorągwi na pola grunwaldzkie pod dowództwem syna Siemowita V. Uczestniczył także w powojennych rokowaniach i przywiesił swoją pieczęć do dokumentu wystawionego w Toruniu 1 lutego 1411 r. Warto jednak w tym miejscu zaznaczyć, że od momentu wybuchu „wielkiej wojny” starał się doprowadzić do jej zakończenia na drodze pokojowej i do ostatniej chwili – lipca 1410 r. – wstrzymywał się z wypowiedzeniem wojny Zakonowi. Predystynowało go do tego zapewne wspomniane już wyżej buforowe położenie jego księstwa²⁴.

Relacje między Siemowitem IV a Jagiełłą uległy pewnej komplikacji po zakończeniu wojny. Książę pozostawał wiernym sojusznikiem króla, czego wyrazem był między innymi udział jego synów w uroczystościach z okazji koronacji królowej Zofii (Siemowit był już wówczas schorowany), a także w wysłaniu własnej delegacji na sobór w Konstancji, by tam wspierała polską sprawę. Równocześnie jednak książę prowadził własną politykę, co objawiało się między innymi w pobieraniu – od 1412 r. – pensji od króla Zygmunta Luksemburskiego, choć ten pozostawał we wrogich relacjach z Koroną. Siemowit z własnej woli oddał też Krzyżakom pożyczkę wziętą pod zastaw ziemi zawkrzańskiej, choć był z tego zwolniony mocą pokoju toruńskiego. Zarazem król Władysław obrał kurs bardziej stanowczej polityki wobec swojego mazowieckiego lennika i – zapewne za radą swoich

²³ J. Grabowski, *op. cit.*, s. 101–103; W. Graczyk, *op. cit.*, s. 7–8; M. Wilamowski, *op. cit.*, s. 301.

²⁴ J. Grabowski, *op. cit.*, s. 103–104; W. Graczyk, *op. cit.*, s. 8–9; A. Supruniuk, *op. cit.*, s. 77; M. Wilamowski, *op. cit.*, s. 301.

doradców – dążył do całkowitego podporządkowania sobie Siemowita IV. Wynikało to zapewne z chęci spacyfikowania Mazowsza przed czekającą króla bitwą o zapewnienie sukcesji swoim synom. Siemowit dążył do zachowania poprawnych relacji, co jedynie częściowo mu się udało²⁵.

Na przestrzeni lat można obserwować jak kształtowała i zmieniała się relacja Siemowita IV z Jadwigą Andegaweńską i Władysławem Jagiełłą – od rywalizacji i jawnego antagonizmu aż po wierną uległość. Księżę płocki miał po śmierci Ludwika Andegaweńskiego pewną szansę na zdobycie polskiej korony, ale z powodu kilku popełnionych przez siebie błędów omówionych powyżej, a także niekorzystnej dla siebie koniunktury politycznej szansę tę utracił. Jego klęska w tych zmaganiach i hołd złożony Jagielle w symboliczny sposób zakończyły suwerenność mazowiecką, oznaczając początek jej końca.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

Jan Długosz, *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego. Księga Dziesiąta. 1370–1405*, tłum. Julia Mrukówna, Warszawa 1981.

Jan z Czarnkowa, *Kronika*, tłum. J. Żerbiłło, Kraków 2012.

Joannis de Czarnkow *Chronicon Polonorum*, opr. Jan Szlachtowski, Lwów 1872.

Joannis Dlugossi, *Annales seu Croniace incliti Regni Poloniae. Liber Decimus. 1370–1405*, textum recensuit et moderavit Danuta Turkowska, Varsaviae 1985.

Opracowania

Grabowski J., *Dynastia Piastów mazowieckich. Studia nad dziejami politycznymi Mazowsza, intytulacją i genealogią książąt*, Kraków 2016.

Graczyk W., *The Political Activity of Mazovian Dukes between the 13th and 15th Century*, „The Person and the Challenges” 2015, vol. 5, no. 1, s. 219–230, <http://dx.doi.org/10.15633/pch.936>, dostęp: 6.01.2018.

Jaworski R., *Mazowieccy konkurenci Jagiellonów*, „Mówią Wieki” 2010, nr 1/10, s. 10–15.

Krzyżaniakowa J., Ochmański J., *Władysław II Jagiełło*, Wrocław 2006.

Nikodem J., *Jadwiga król Polski*, Wrocław 2009.

Sperka J., *Władysław książę opolski, wieluński, kujawski, dobrzyński, Pan Rusi, Palatyn Węgier i Namiestnik Polski (1326/1330 – 8 lub 18 maja 1401)*, Kraków 2016.

²⁵ J. Grabowski, *op. cit.*, s. 104–106; W. Graczyk, *op. cit.*, s. 8–10; M. Wilamowski, *op. cit.*, s. 301–302.

- Supruniuk A., *Siemowit IV*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 37, Warszawa–Kraków 1996–1997, s. 76–81.
- Świeżawski A., „*Districtus Podhoryayensis*” a sprawa rzekomego nadania Podola Siemowitowi w świetle źródeł, [w:] *Mazowsze i Ruś Czerwona w średniowieczu. Wybór prac*, red. M. Cetwiński, Częstochowa 1997, s. 33–37.
- Świeżawski A., *Nadanie ziemi bełskiej Siemowitowi IV*, [w:] *Mazowsze i Ruś Czerwona w średniowieczu. Wybór prac*, red. M. Cetwiński, Częstochowa 1997, s. 137–155.
- Świeżawski A., *Rawskie Księstwo Piastów Mazowieckich 1313–1462. Dzieje polityczne*, Łódź 1975.
- Świeżawski A., *Zakres władzy książąt wydzielonych i wdów książęcych na Mazowszu*, [w:] *Mazowsze i Ruś Czerwona w średniowieczu. Wybór prac*, red. M. Cetwiński, Częstochowa 1997, s. 156–167.
- Świeżawski A., *Z dziejów Rawy w wiekach średnich*, [w:] *Mazowsze i Ruś Czerwona w średniowieczu. Wybór prac*, red. M. Cetwiński, Częstochowa 1997, s. 113–125.
- Wilamowski M., *Siemowit IV*, [w:] *Piastowie*, red. S. Szczur, K. Ożóg, Kraków 1999, s. 298–303.

Jan Jeż

FROM AN ENEMY TO A LOYAL ALLY, OR THE RELATIONSHIP BETWEEN SIEMOWIT IV, DUKE OF MASOVIA, WITH JADWIGA OF CAPETIAN HOUSE OF ANJOU AND WŁADYSŁAW JAGIEŁŁO

After the death of king Louis I of Hungary in 1382 an almost two years long interregnum started in the Kingdom of Poland. One of the most important candidates to the Polish crown was Siemowit IV, Masovian duke of Rawa and Płock. In the Polish nationwide convention of knights and dignitaries in Sieradz which took place 28 March 1383 he was even proclaimed to be the king of Poland, but the coronation finally did not happen. Afterwards duke Siemowit IV was attempting to rule the kingdom of Poland, but he did not succeed, and it was Jadwiga of Capetian House of Anjou, and later Władysław Jagiełło who came into power. Siemowit IV became their vassal, although he simultaneously pursued independent policy, often cooperating with the authorities of the Teutonic Order. Trying to keep the independence of his duchy Siemowit IV was forced to seek for a balance between powerful neighbours, inevitably heading for military confrontation.

Keywords: Siemowit IV, Duchy of Masovia, Władysław Jagiełło, Jadwiga (Hedwig) of Capetian House of Anjou, interregnum 1382–1384, the Teutonic Order.